ԲԻՒՐԱԿՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Գ. ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 72 | 29|17 ՅՈՒՆԻՍ 1885

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի : — **2**. Տարեկան գինն է ամեն տեղոյ համար $2^1/_4$ արծաթ մէնիս, բղպատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — **3**. Չեմէ կը ծախուի հատը 100 բարայ : — **4**. Բաժանորդ գրուիլ ուզողներ դիմելու են կամ իրենց հասցէն գրկելու են առ խմբագիրն ի Գրատուն Փարիզու Ծակոբեան խաչ թիւ 13, 14 : Նաեւ կրնան Գալաթիոյ կողմը Ամերիկեան վանատատունն ալ դիմել եէնի ճամի փողոց թիւ 13 : — **5**. Բիւրակնի վերաբերեալ ամեներայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վճարումնք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն : — **6**. Անվճար նամակ կամ որ եւ է գրութիւն չընդունուիր : — **7**. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձրի կր տրուի.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բիւրակն. — Ուղերձ. — Նոր հրատարակութիւն Պատմական ապացոյց յարութեանն Քրիստոսի. — Հաւատոյ տեսութիւնը — Ի՞նչպէս կը շինեն միջատք. — Գալիլէոսի դատը. — Գանակալութիւն մեծին Կիւրոսի. — Մանրավէպ. — Բաղաքական. Ազգ. — Ցանկ նիւթոց :

ԲԻՒՐԱԿՆ

Այս թուով կ'աւարտի Բիւրակնի երրորդ տարեշրջանն որում պիտի յաջորդէ չորրորդ տարեշրջանի առաջին թիւն :

Պարտք կ'զգամք հրապարակաւ յայտնել վերոտին մեր խորին շնորհակալութիւն մեր սոյն կարեւոր ձեռնարկին մէջ ի սկզբանէ մինչ ցարդ մեզ աջակից եղող համայն ազնիւ բարեկամաց : Քաջայոյս ենք թէ նոքա այսուհետեւ եւս աւելի հաճութեամբ պիտի շարունակեն իրենց աջակցութիւն :

Կը ցաւիմք սակայն որ ոմանք կը դժուարանին տեսնելով որ չեմք հրատարակեր մեզ հասած ամեն գրութիւն : Պէտք է ըսել աստ ի բացատրութիւն թէ՝ որովհետեւ մեր բաղձանքն է հանրութեան մէջ առ հասարակ օգտակար և պիտանի հրմտութիւններ սփռել, նոյն ատեն գոհ ընելով առ հասարակ ազգին կրթեալ մասին ճաշակն, հարկադրեալ եմք հրատարակել միայն այն կարգի գրութիւնները որք կը պատասխանեն այս մեր բաղձանաց : *Այս է մեր սկզբունք* :

Վստահ եմք թէ նոքա որք հմտարիտ բարեկամ և գործոյս յաջողութեանն ի սրտէ բաղձացող են, ոչ միայն պիտի հաւանին այս մեր ընկզբան, այլ նաև պիտի կրկնապատկեն իրենց աջակցութիւն յաջորդ շրջանի մէջ :

Այս առթիւ յատկապէս կը խնդրեմք Բիւրակնի մեծարգոյ գործակալներէն որ բարեհաճին իրենց ազնիւ ջանքն շարունակել Հանդիսիս նոր բաժանորդներ աւելցնելու և այսպիսեաւ ընդարձակելու անոր ազդեցութիւն ամեն սրբէք, և նաև փութան անյապաղ իմացնել մեզ յաջորդ շրջանի համար մեր ուզեցած բաժանորդաց թիւն, միջտ ի մտի ունենալով թէ բաժանորդագինք կանխիկ վճարելի են: Մեր պատուարժան գործակալք այսպիսեաւ մեծապէս օժանդակած պիտի լինին մեզ որոյ վասն մեր շնորհակալութիւնն այժմէն կը փութամք յայտնել:

Պատուարժան դասատու մը հետևեալ նամակը ուղղած է մեզ խնդրելով ի մէջ որ հրատարակեմք զայն:

Առ Նմբազր. Բիւրակն ազգօգուտ Հրագրոյ

. . . Տէր իմ

Ինչ որ ալ ըլլայ այլոց կարծիքը այս մասին ըստ իս Բիւրակնը պայծառ աստղ մ'է, որուն երևումը նախախնամական տնօրինութիւն մը կը համարիմ, եւ որ իւր շրջանը կը կատարէ մի այնպիսի ժամանակի մէջ յորում Ազգին բարոյական ու մտաւորական կարգը բոլորովին խանգարուած ու շփոթած կը գտնուի: Անհատական Բիւրակնը պիտի ըլլայ այս շփոթութեան ու մոլորութեան կարգադրիչը, նորա լոյսը պիտի ցոյց տայ ուղիղ ճանապարհ այն մտաց որք անհաւատութեան և տգիտութեան խաւարին մէջ առ խարխափ կը քայլեն: Նա պիտի տայ վիրաւոր հոգւոց բալասանը եւ վհատեալ սրտից մխիթարութեան նեցուկը:

Այո, դու ես ազգին անկեղծ ու մտերիմ բարեկամը. ով Բիւրակն՝ սիրուն անուն: Իւրաքանչիւր ճշմարիտ ազգասէրն և ողջամիտ հայն կրնայ գնահատել քո առ Ազգ մատուցած բազմազգի ծառայութիւնները և անոնցմէ յառաջ եկած օգտակարութիւնները որոց համար աւելորդ կը վարկանեմ ներբողս յերիւրել: Իցիւ Թէ մեր արդի անփորձ երիտասարդութիւնը՝ փոխանակ անհաւատութեան փոսն փաստերուն վրայ կեդրոնացեալ մնալու, հաճէր քեզ ընծեռնուլ, յորմէ պիտի ծնանի անվրէպ փոխադարձ շահ և օգտութիւն . . . :

Մնամ յարատևութեանդ ցանկացող

ՌՈՒԲԷՆ Ս- ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

1885 Մայիս 19, Նալլու խան

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՊԱՑՈՅՑՔ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆՆ Յիսուսի Քրիստոսի

Գ. Ա. ՐՈՅ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Ե. Հ. ՃԻՃԻԶԵԱՆ

Այս հատ յատկապէս պատրաստուած է մեր ժամանակաց համար, եւ պատմական անհերքելի ապացոյցներով կը հաստատէ Քրիստոնէական կրօնի հիմունքն եղող հրաշքն, Յիսուսի Քրիստոսի Յարութիւնն: Ամեն ոք որ կը բաղձայ իրօք հետազօտել ճշմարտութիւնները եւ թեթեւամտութեամբ եւ առանց քննողութեան չարհամարհեր զայնս, անտարակոյս հետաքրքրութեամբ եւ մեծաւ ուշադրութեամբ պիտի ընթեռնու զայն: Հեղինակն, որ նշանաւոր Անգղիացի գիտուն մ'է, իւր ձեռնարկութիւններն հիմնած է այն ճշմարտութեանց վրայ զորս Շդրաւսի եւ Ըրճանի նման մեծանուն քննադատք ընդունած են: Որովհետեւ այժմ ամեն երեւելի անհատք ընդունած են թէ Պօղոս Առաքեալն չորս թղթերն (Գաղատացւոյ, Հռովմայեցւոյ, եւ Ա. եւ Բ. Կորնթացւոց թուղթերն) գրուած են խաչելութենէ քսան եւ ութ կամ երեսուն տարի վերջ, ճառին մէջ միայն այդ վաւերական պատմութիւն սեպուած թղթերէն վկայութիւն բերուած է հաստատելու համար թէ Քրիստոսի խաչելութենէ անմիջապէս վերջ հանուր Քրիստոնէից մէջ հաւատ կար թէ Յիսուս յարեաւ ի մեռելոց. եւ այս հաւատոյ դոյութիւնն հաստատուած է այնպիսի պատմական անվիճելի փաստերով զորս անհատք չեն կարող մերժել: Ճառին հեղինակն զայս հաստատելէ յե-

տոյ կ'անցնի քննելու թէ հնար էր որ այսպիսի հաւատ մը գոյացած լինէր եթէ իրօք Քրիստոս յարութիւն առած չլինէր։ Որովհետեւ այս հաւատ գոյութիւն ունէր խաչելութենէ գրեթէ անմիջապէս վերջ, յայտնի բան է որ չէր կրնար տակաւ գոյացած լինել այն առասպելախառն պատմութիւններով եւ աւանդութեամբք որոցմով կ'ուզեն մեկնել անհաւատք չատ հրաչքներու հաւատն։ Ճառին վերջին մասին մէջ մի առ մի քննուած եւ զօրաւոր տրամաբանութեամբ հերքուած են այն ամեն հայեցողութիւնները որոցմով նշանաւոր անհաւատք փափաքած են մեկնութիւն մը տալ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ այս ընդհանրական հաւատոյն։

Բոլոր ճառին մէջ գործածուած են միայն այնպիսի ճեռնարկութիւններ որոց զօրութիւնն անշուշտ պիտի տեսնէ անաչառ եւ ուսեալ միտք մը եւ որոցմով պիտի հրեհանգուի ամեն ոք։ Վասն որոյ հրաւէր կը կարդամք ամենուն եւ մասնաւորաբար եկեղեցականաց, ուսուցչաց եւ բոլոր անոնց որք կը տարակուսին Քրիստոնէական կրօնի վրայ, որ յանձն առնուն ուշադրութեամբ ընթեռնուլ զայս ճառ։

ՀԱԻԱՏՈՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Ուշիմ ընթերցողք Նոր Կտակարանի չեն կրնար վրիպիլ դիտել հոն յաճախակի գործածութիւնն հաւատք բառին և ոչ այն մեծ կարևորութիւնն որ կ'ընծայուի անոր։ Եւ տակաւին իրաւունք ունինք կարծելու Թէ չը կայ ուրիշ ո և է բան մը որոյ Թէ բուն իմաստն և Թէ Քրիստոնէական դրութեան հետ ունեցած առնչութիւնն այնքան Թերի հասկցուած ըլլայ։ Թէ Քրիստոսի և Թէ իր աշակերտաց սոյն բառի գործածութեան եղանակն ցոյց կու տայ իրենց բարձր գնահատումը նորա բնութեան և ի մասնաւորի նորա կարեւորութիւն գործնական կրօնի մէջ։ Եթէ Ս. Գրքէն անցնինք ոչ ներշնչեալ աստուածաբանական գրութեանց, նոյն անորոշութիւնն և յատկութեան պակասութիւնն մեծապէս աճած կը գտնենք։ Այս բառն գործածուած է յաճախ, բայց առանց որոշ և անփոխարինելի իմաստի մը. այնպէս որ կրնայ առաւել կամ պակաս նշանակութիւն մը ստանալ գործածողին ըմբռնման համեմատ։ Նոյն իսկ կարող և ուսեալ Քրիստոնեայ հեղինակաց կողմանէ այս նիւթն ներկայացուած է յաճախ անպատշաճ եղանակաւ մը և սոքա ամենքն ոչ նուազ չփոթութիւն պատճառած են աստուածաբանական վիճաբանութեանց ու բարոզութեանց մէջ։ Պէտք է դիտել նաև Թէ այս բառը Թէ Ս. Գրոց մէջ և Թէ այլուր գործածուած է նշանակութեան ընդարձակ զանազանութեամբ։ Իւր ընդարձակագոյն և ամենէն անորոշ իմաստիւ գործածուած է նշանակելու հաւատոյ որ և իցէ աստիճան մը կամ եղանակ, և միւս կողմանէ գործածուած է նաև ցուցնելու միայն մի քանի լոկ բարոյական յատկութիւններ, հաւատարմութիւն, վստահելիութիւն և նաև մտաց մի քանի տրամադրութիւններն ի մասին կրօնական ճշմարտութեանց և այն ապացոյցներուն որով սոյն ճշմարտութիւնք կը յանձնարարուին իւր ընդունելութեան։

Ստոյգ է արդարև Թէ մարդին նախապատրաստութենէն կախումն ունի իրեն ներկայացուած ապացոյցներուն զօրութիւնն և մտային տեսակ մը վիճակաց մէջ կրնայ անկարելի ըլլալ համոզում գոյացնել որևէ աստիճանի ապացոյցներով՝ որք կրնան յառաջ բերուիլ կարգ մը նիւթոց վրայ։ Անհաւատութիւն — հաւատոյ հակառակն ըստ Ս. Գրոց — ընդհանրապէս նկատուած է իբր բարոյական քան Թէ մտաւոր Թերութիւն մը։ Ենթադրուած է նաև Թէ այս «բնական մարդուն» սովորական վիճակն է, այնպէս որ այսպիսեաց համար կրօնի աստ-

ուածատուր ապացոյցներն զուրկ են ազդեցութենէ: Տարակուսողաց և հաւատացելոց ամբողջ տարբերութիւնն յաճախ ծագումն կ'առնու ոչ այնքան տարբերութենէն այն ապացոյցներուն որք կ'ներկայացուին մտքին և կընդունուին անկէ, որքան մտքին տրամադրութենէն ներկայացեալ նիւթոց մասին:

Իբր պարզ մտային վիճակ, որ տրամաբանական արգասիքն է ընդունուած ապացոյցներու, հաւատք և անհաւատութիւն հաւասարապէս զուրկ են բարոյական բնութենէ, և չ'են կամաց իշխանութեան տակ: Կամաց որ և է զօրութիւն մը չէ կարող տարակոյսի տակ ձգել մաթեմաթիքական ապացուցման մը արդիւնքներն և կամ անստոյգ ընել զգայարանաց որոշ տպաւորութիւններն. և ուստի ոչ ոք արժան է գովեստի կամ պարսաւի այսպիսի պարագայից մէջ: Եւ որովհետև համոզումը ուղղակի և անխուսափելի արդիւնքն է այնպիսի ապացոյցներու մտաց վրայ ունեցած ներգործութեան, ջանալ համոզել մէկը հաւատալ և կամ չը հաւատալ այնպիսի ապացոյցի մը, պարզ յիմարութիւն մ'է: Բոլոր այսպիսի պարագայից մէջ տարակուսիլ կամ հաւատալ զուրկ է բոլորովին բարոյական յարաբերութիւններէ. քանի որ ո և է աստիճանի համոզմունք որք այսպիսի ապացոյցներու վրայ հիմնեալ են, բարոյական սահմանէն դուրս են:

Նոր կտակարանի մէջ ցուցուած է Ք. Բրիստոսի գործն մարդոց մէջ բոլոր ժամանակն շատ մտերիմ առնչութիւն մ'ունէր անոնց հաւատքին կամ անհաւատութեան հետ որոց մէջ կ'ուսուցանէր և կը գործէր: Իր հրաշագործութեան կարողութիւն մի քանի պարագայից մէջ կախում ունէր հաւատքէն կամ անհաւատութենէն անոր՝ որ բարիքն պիտի ընդունէր և ընդունուած բարիքն ընդունողին հաւատքին համեմատ էր: Պէտք չէ համարել զայս լոկ իբր աստուածային հեղինակութեան քմահաճ կարգադրութիւն, այլ յաւէտ իբր գործնական արդիւնքն բարձր և վեհ փիլիսոփայութեան մը՝ շնորհաց Աստուածութեան մէջ: Աստուած հաւատք պահանջելով մարդէն իբր պայման Աւետարանի շնորհաց, մարդուն հետ կը վարուի ոչ միայն արդարութեամբ, այլ նաև իր կառավարութեան մեծ և տիեզերական սկզբան համեմատ:

Ամեն պարագայի մէջ հաւատքն ունի իր պարզապէս մտային և տրամաբանական տարրերն, միշտ ապացոյցի արգասիքն է, և ուստի անկախ է կամքէն և ըստ այնմ չ'ունի բարոյական յատկութիւններ: Բայց քանի որ բարոյական և կրօնական ճշմարտութիւնք զգայարանաց ահմանէն դուրս են և չեն կրնար ենթարկուիլ մաթեմաթիքական ձեռնարկութեանց, իրենց հիմն եղող ապացոյցներն տարբերութիւն մ'ունին: Բարոյական խնդիրներն որոշող ապացոյցներուն արգասիքն մեծաւ մասամբ կախումն ունի վիճակէն և բնութենէն այն մտքին որոյ վրայ այդ ապացոյցք կը ներգործեն. և ինչպէս լոյսը կը չափաւորուի իւր զգալի արդեանց մէջ այն մարմնոյն բնութեամբ որոյ վրայ կ'իյնայ, ընդով մին սպիտակ և միւսն սեաւ, այսպէս ալ բարոյական ապացոյցներ քոլորովին տարբեր տպաւորութիւններ յառաջ կը բերեն տարբեր մտաց վրայ, նոցա տարբեր բարոյական վիճակաց և առնչութեանց համեմատ: Մի քանի մտային ոչ անաւոր վիճակաց մէջ, ամենէն յստակ ապացոյցներն իսկ անկարող են համոզում գոյացնել. և սակայն այնպիսի անհաւատութիւն մը յոյժ պարսաւելի է, որովհետև հետևանքն է հոգւոյն խեղաթիւրեալ վիճակին: Այն հաւատքն որ կը պահանջուի այնքան ստիպմամբ և եռանդագին իբր պայման փրկութեան շնորհաց, սրտին է: Նոյն իսկ դևերն ունին մտաւոր հաւատք Աւետա-

բանին բոլոր յայտնութեանց վրայ և բոլորովին ազատ չեն անոնց ապառնալեաց երկիւղէն, բայց չունին վիրկարար հաւատք, որովհետեւ վիրկութեան առաջնորդող հաւատքն սրտէն է գերազանցապէս:

Երբ մեր զգայարանաց միջոցաւ կը ծանօթանամք արտաքին աշխարհին, մտքին վիճակն մեծ ազդեցութիւն մը ի գործ կը դնէ մեր ընդունած տպաւորութեանց վրայ: Միայն աչքին միջոցաւ չէ բոլոր տեսութիւնը, ոչ ալ ականջին՝ բոլոր լսողութիւնը: Մինոյն տեսարանն որ կը պարզուի տարբեր աչաց առջև, որք բոլորն ալ նոյնչափ զօրաւոր և առողջ են, իրաքանչիւրին տարբեր առարկաներ կը ներկայացնէ: Միաքն որ կը գործածէ զգայարանքն, իր կարողութեան կամ տրամադրութեան համեմատ, կամ կը նշմարէ անմիջապէս, և կամ ի բաց կը Թողու զանազան առարկաներն որ կը ներկայանան իր տեսութեան գործարանին: Աչուեստագէտն կարգ մը յատկութիւններ կը նշմարէ նոյն տեսարանին մէջ, երկրաչափն բոլորովին տարբեր, երկրագործն կամ ռազմագէտն դարձեալ տարբեր: Այսպէս նաև կրօնական հաւատքին մէջ՝ հոգին պարտի ունենալ իրեն յատուկ յարմարութիւնն իրեն ներկայացուած բաներուն, որպէս զի ապագոյցներն արտադրեն իրենց պատշաճ համոզումն: Եւ որովհետև այս հոգեկան վիճակին մեծաւ մասամբ, Թէև անուղղակի կերպիւ, մեր կամքին ազդեցութեան տակ է, մեր հաւատալու անկարողութիւնն մեր մեղքն կ'ըլլայ և յայտնի կ'երեւի անհաւատութեան յանցաւորութիւնն:

Ամեն բանաւոր հարցասիրութեանց մէջ յաջողութեան էական պայման մ'է մըտքին պատրաստականութիւնն ընդունելու ճշմարտութիւնը, երբ հաստատուի պատշաճ ապագոյցներով, և ուստի մըտաց չափազանց սկեպտիկեան սովորութիւնը աննպաստ է այնպիսի հարցասիրութեանց: Եւ որովհետև մարդոյն անորոշ սիրտն Թէ զուրկ է հոգեւոր տեսութենէ և Թէ ի բնէ հակառակ է հոգեւոր բաներու, իր բնական վիճակն է յամառ անհաւատութիւն, որ պէտք է փոխուի արտաքին զօրութեան մը միջոցաւ, կարողացնելու համար զինքն ընդունիլ Աստուծոյ խօսքին ճշմարտութիւններն:

Մեր Տէրն քարոզեց խաւսն բազմութեանց, և մինչ ոմանք հաւատացին, այլք մերժեցին հաւատալ. և "ինքն այս անհաւատութիւնը ընծայեց իրենց սրտին կուրութեանը և տակաւին յանցապարտ համարեց զիրենք իրենց հաւատոյ պակասութեան համար:

Պէտք է ընդունիլ ուրեմն Թէ պարզապէս մտային համոզում, որչափ ալ յստակ ըլլայ և լայնածաւալ՝ նոյնն չէ քրիստոնէական հաւատոյ հետ. մարդ մը կրնայ ունենալ այսպիսի կատարեալ համոզում մը և տակաւին անհաւատ մնալ հոգեւորապէս, բայց սորա հակադարձն ճշմարիտ չէ. քանի որ ոչ ոք կրնայ ունենալ այն հաւատքն որ Աստուծոյ Հոգիէն կու գայ, և ուրանալ կրօնի էական ճշմարտութիւններն: Քրիստոնէական հաւատքն անկախ չէ ճշմարտութեան մտաւոր հասկացութենէն, բայց անբաղդատապէս աւելի բարձր է: Անով իր իրական բաներ կը ճանչնանք զայնս, որք բոլորովին դուրս են զգայարանաց սահմանէն և որք կը խաւսափին իմացողութեան ամենէն հեռաւոր հետազօտութիւններէն: Մարդ կենդանի հոգի մ'է որ կը բնակի հոգևոր աշխարհի մը մէջ և օժտուած է կարողութեամբ յարմարցնելու զինքն ճանչնալու և գնահատելու հոգեւոր բաներ: Արդարև մեղքն կուրացուցած է իր հոգևոր տեսութիւնը, և բթացուցած է հոգւոյն զգայնութիւնը, բայց դեռ կը մնան իր սքանչելի կարողութիւններն, որք ոչ Թէ արդարև կարող կընեն զինքն իր փրկութիւնն գործելու, այլ ուրիշէ մը ընդունե-

լու զայն: Մարդուն մէջ հաւատալու կարողութիւնն արտադրել Ս. Հոգւոյն գործն է, որ ոչ միայն լոյս կու տայ հոգւոյն, այլ նաև կարողութիւն տեսնելու՝ երբ այդ լոյսն տրուի: Քրիստոսի խօսքերն երբ կ'ուղղուին արտաքին զգայարանաց և կ'ընդունուին բնական իմացողութեան մէջ կենսատու չեն անմիջապէս: Աստուածային մխիթարիչն պէտք է պարզէ հոգւոյն մէջ Քրիստոսի խօսքերն, պէտք է վերստին ներկայացնէ զանոնք հոգևոր բնութեան կենդանացեալ կարողութեանց, և յայնժամ միայն կ'սկսին գործել նոքա: Հոգիին հաւատոյ կարողութիւնն այնքան բթացած է մարմնաւոր մտքին մէջ որ ոչ ևս կայ անդ կարողութիւն ճանչելու զճշմարտութիւնն կամ հնազանդելու անոր երբ ճանչցուէր: Ինչպէս բնական տեսութիւնը կը կարօտի ՔՀ լուսոյ և ՔՀ աչքի, այսպէս հաւատոյ տեսութիւնն կը պահանջէ հաւատոյ նորոգեալ կարողութեան ներկայութիւնը և Ս. Հոգւոյն լուսաւորութիւնը, որ կը տարածուի Աւետարանին սրբազան ճշմարտութեանց մէջ:

(Մնացեալն յաջորդ թուով)

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿԸ ՇՆՉԵՆ ՄԻՋԱՏՔ

Միջատային անդամազննութեան մէջ Թերևս չկայ ուրիշ կէտ մը առաւել հիասքանչ քան այն կերպ որով շնչառական դրութիւնն եղանակաւորեալ է, որպէս զի յարմարի միջատներու մասնաւոր պահանջմանց:

Շատ կերպերով միջատներու կազմութիւնն արդէն զարմանալի է: Մոքա ունին արտասովոր ուժ ունեցող մկաններ, և սակայն զուրկ են ոսկրներէ որոց կարենան փակչիլ այդ մկանունք: Միջատք ունին արեան շրջանի դրութիւն մը, և սակայն առանց սրտի են. կը կատարեն մտաւոր կարողութիւն պահանջող յատկութիւններ, և սակայն առանց ուղեղի են: Բայց առաւել զարմանալին այն է որ սոքա կը շնչեն մթնոլորտային օդ առանց Թոքի օգնականութեան:

Եւ այս ալ շատ բանաւոր պատճառ մը: Լաւ ըմբռնելու ճշմարտութիւն մ'է սա ՔՀ բոլոր կենդանական բնութեան մէջ կազմութիւնը միշտ նպաստաւոր է կենդանւոյն ունակութեանց: ԵԹԷ տեսնեմք որ կենդանի մը մարմնական եզական ձև մը առած է, կարող եմք բոլորովին ապահով լինել որ այդ կենդանւոյն կենաց պատմութեան մէջ կայ մասնաւորութիւն որ այսպիսի արտասովոր ձև մի մասնաւորաբար պիտանի կընէ կենդանւոյն. և այս է պատճառն որ բազմիցս միայն մի հայեցուած ձգելով արտաքին յատկանիշներու վրայ, շատ կատարեալ տեղեկութիւն կրնամք ստանալ կենդանական ունակութեանց նկատմամբ: Օրինակի համար, ԵԹԷ կենդանւոյն ընդհանուր ձեւն զլանանման է, և ունի ոտից մաշկակապ մատներ, կարող եմք ապահովապէս եզրակացնել ՔՀ կենդանին ջրային կենաց սահմանուած է. ԵԹԷ ձևն կոնական է, անդամք կարճ են, և մագիլք մեծ և զօրաւոր, կեզրակացնեմք ՔՀ գետին փորող կենդանի մ'է: ԵԹԷ ծնօտներն մեծ և ստուար են, ատամունք երկար և սրածայր, և մկանային զօրութիւնն գլխաւորապէս կեդրոնացած մարմնոյն առաջի մասանց վրայ, կ'եզրակացնեմք ՔՀ գիշակեր անասուն մ'է: Այսպէս է նաև ուրիշ մանրամասնութեանց նկատմամբ:

Եւ այս կանոնը հաւասարապէս կը պատկանի նաև միջատաց, որք զուրկ են Թոքէ սա բանաւոր պատճառաւ ՔՀ չիշեալ գործարանք ի հարկէ ծանր են և հետևաբար անյարմար այն էակաց պահանջմանց՝ որք զրեթէ բոլորովին օդային արարածներ են: Առաւել կամ նուազ օդային գոյութեան համար սահ-

մանուած բոլոր կենդանիներէն վերցուած են ամեն տեսակ աւելորդ ծանրութիւնք որպէս զի Ծուխման մկանունք ըստ կարելոյն ազատ լինին ծանրաբեռնութենէ: Առնումք չղջիկներն և պիտի տեսնեմք Թէ նոցա կմախքն այնքան նրբացեալ է որ կը Ծուի Թէ կենդանւոյն կազմուածքն համար հարկ եղած կարծրութիւնն հազիւ Թէ կ'ընծայէ: Առնումք Ծուխներն, և պիտի տեսնեմք Թէ նոցա մարմնոյն մեծ մասն գրաւուած է յաւելուածոյ օդային խորշերով որք մուտ գտած են մինչև իսկ ոսկերց մէջ. և այսպէս ծանրութիւնն փոքրացուցած են, առանց զօրութենէն պակասեցնելու:

Այսպէս է նաև միջատաց մասին միայն Թէ մի տարբեր եղանակաւ: Բանզի անոնց Ծոքերն բոլորովին վերցուած են իրենց մարմիններէն և անոնց տեղ դրուած է շնչառական դրութիւն մը որ շատ պարզ և միանգամայն զարմանալի կերպիւ բազմակնճիռն է, և որ մուտ գտած է կազմուածեան ամեն մասանց մէջ. և մարմնոյ մէջ գտնուած ողջոյն արիւնն միահաղոյն օդով կը մաքրէ: Այլով բանիւք միջատն մի ստուար Թոք է:

Եթէ առնումք միջակ մեծութեամբ միջատ մը, օրինակի համար պիծակ մը կամ իշամեղու մը, մինչև իսկ լոկ աչօք կարող եմք տեսնելու որ մարմնոյն երկու կողմն բծանման նիշերու շարքեր կան: Այս աւերևոյթ բծերն, որք ընդհանրապէս Ծուով տասնեւուկ կամ քսան են, իրօք բացուածներ են յորոց օդ կընդունի բովանդակ կազմուածքն. և սովորաբար այնպիսի եղանակաւ մը յօրինուած են որ ուրիշ որ և է արտաքին նիւթ չկրնար մուտ գտնել: Երբեմն սոքա ունին զոյգ մը կարծր շրթունք, որ կը բացուին կամ կը փակուին ըստ կամաց միջատին, երբեմն կարծր և պատառեալ տեւներ խիտ առ խիտ կը շրջապատեն այդ բացուածներն, և այսպիսեաւ կը յօրինեն տեսակ մը պարզուտ որ միայն օդին Ծոյլ կու տայ անցնիլ: Բայց այդ գործին, ինչ հանգամանք ալ որ ունենայ, հանապազ այնքան սքանչելապէս կատարեալ է որ մեռեալ միջատի մը մարմնէն հնար չէ ներս մտցունել մինչև իսկ գինիի ոգւոյ չափ նուրբ հեղանիւթ մը:

Ցիշեալ բացուածներն, որոց արուեստական անունն է «շնչառուս» կը հաղորդակցին երկու մեծ շնչառական խողովակաց հետ, որք կը տարածին մարմնոյն բովանդակ երկայնութեան մէջ: Այս գլխաւոր խողովակներէն կ'ելնեն անհամար ճիւղեր, որք կը տարածին ամեն կողմ, և շարունակաբար կը բաժանին և կ'ստորաբաժանին. մինչև որ խիստ ընդարձակելի և մանուածոյ ցանց մը յօրինուելով՝ կը տարածուի մարմնոյն ամեն կողմն:

Այս օդային անօթներու փոքրագոյն ճիւղոց մէջ մեծ զանազանութիւն կ'զտնուի: Ոմանք իրենց խողովակային հանգամանքը կը պահեն մինչ ցծայր իւրեանց: Այլք վարդարանի հետաքրքրաշարժ ձև մը կ'առնուն. մինչդեռ ուրիշներ ալ իսկ և իսկ կը փոխուին պարկանման շուեմարաններու յորս բաղդատաբար մեծ քանակութեամբ օդ կ'ամբարուի: Մեծագոյն անօթներէն կ'ելնեն անհամար և յետին աստիճանի նուրբ Թելեր, այնքան փոքր որ խիստ զօրեղ մանրադոյզ մը հարկ է զանոնք նշմարելու համար: Սոքա ազատաբար կը ծածանին արեան մէջ, և շարունակաբար կը հայթայթեն արեան մաքրութեան համար հարկ եղած Թթուածինն:

(Շարունակելի)

Գիտութիւն է մի այնպիսի գանձ որ գործածութեամբ կը ճոխանայ, իսկ առանց գործածութեան կը պակսի երթալով:

ԳԱԼԻԼԷՈՍԻ ԴԱՏԸ

Շարունակութիւն եւ վերջ տես թիւ 52, 53

Գալիլէոս խիստ չփոթած այս վճռոյն վրայ՝ դործածեց այն ամեն ձեռնարկութիւնները զոր ճշմարտութիւնն իրեն կը թելադրէր ի պաշտպանութիւն այն վարդապետութեան զոր անտարակուսելի ըրած էին իր դիտողութիւնք. բայց իր ամեն ջանքերըն ապարդիւն եղան, իր փաստերն անարդիւնեցան. և որովհետև բաւական ակնածութիւն ցոյց չէր տուած հաւատաքննութեան ատենի վճռոյն, իր վրայ բացարձակ արգելք դրին որ ապագային մէջ երբեք չը դաւանի կըրկին զայն վարդապետութիւն որ դատապարտութեան կենքն այն ինչ ընդունած էր։

Գալիլէոս ի Ֆլորէնս դարձաւ 1617 ին, և դիւրին է երեւակայել թէ սրբոյն մեծ վշտաւ կրկին ձեռք առաւ իր աստեղաբաշխական աշխատութիւններն։ Բայց այն գերադանց ճըշմարտութեանց համար իր ունեցած սէրն այն աստիճանաւ կ'աւելնար որ աստիճանաւ որ չանքերը կ'ըլլային զայն չիջուցանելու։ Հետևաբար փափաքեցաւ որ ձեռնարկէ երկասիրութեան մը յորում իր բոլոր ճարտարութիւն և իր բոլոր հմտութիւն՝ ի գործ ածելով՝ դէթ լուեցնէ իր հակառակորդներն, եթէ չը յաջողի խակ զանոնք համոզելու։ Այս անգամ, սակայն արտասովոր կերպիւ մը ի լոյս բերաւ իր աշխատութեանց և տաղանդներու պատուղն. վոխան գիտական ճառ մը գրելու, պատրաստեց տրամախօսական ձեւով գիրք մը յորում կ'երեւէին երեք խօսակիցք, և յորոյ բերնով հեղինակն մեծ ճարպիկութեամբ ըստ կարելւոյն կը բացատրէր եւ կը հաստատէր դարձեալ դիր վարդապետութիւն։

Քեռ դրելոյ զայս մատեան, մեծադոյն գործն էր հրատարակել զայն։ Հռովմայ մէջ զայն հրատարակելու համար ամեն ջանք ի գործ դնելէ և անյաջող ելնելէ վերջ, հուսկ ուրեմն յաջողեցաւ Ֆլորէնսի դրաքննիչին արտօնութիւնն առնել և հրատարակել դիր մատեան յամին 1632։ Յայնժամ Հռովմայ աստուածապանք ուղեցին իրենց բոլոր զայրոյթն թափել նոր գրքին հեղինակին վրայ։ Գալիլէոս ինքզինք պաշտպանելու համար Ուրպանոս Ը, Պապին դիմեց, յուսալով որ նորա վաղեմի անձնական բարեկամութիւնն կրնայ օգտակար լինել իրեն այս տառապանաց վայրկենին մէջ։ Սակայն Պապը չը կամեցաւ ո և է օգնութիւն մատուցանել հալածեալ աստեղաբաշխին։ Հակառակ նոյն իսկ Թոսքանայի Մեծ դաքսին ամեն ջանից, Գալիլէոսի գիրքն յանձնուեցաւ հաւատաքննութեան Ատենին, և հեղինակն ևս հրաման ընդունեց իսկ և իսկ երթալ առաջի ատենին։

Յայնժամ Հռովմայ իշխանութիւնն դերագոյն էր. հարկ էր հնազանդիլ։ Ոչ իր վատառողջութիւն, ոչ ինքն տառապող յօդուածացաւեր, կարող չեղան ազատել զինա այն դժնդակ ուղեւորութենէ։ Այս պատահեցաւ յամին 1633, Գալիլէոս յայնժամ վաթսուն և լինն տարեկան լինելով։ «Հասայ ի Հռովմ» կըսէ լինքն իր նամակաց միոյն մէջ, «ի 10 փետրուարի, և յանձնուեցայ հաւատաքննիչներու, և Ուրպանոս Պապին դիմութեանն։ Թը-

լինելիա ոչ Մօնթիի պալատան մէջ բանտարկուեցայ։ Հետեւեալ օրն այցելութիւն մը ընդունեցի Հայր Լանչիօճ, որ հաւատաքննութեան պաշտօնականներէն մին էր, և որ դիս իւր կառքին մէջ առաւ վերադարձին։ Ճամբուն վրայ շատ մը հարցումներ ըրաւ ինձ և մեծ բաղձանք յայտնեց որ վերցնեմ այն մեծ դայթակղութիւնը որով զբռնադակ Իտալիա յուզած էի, և իրեն դէմ իմ յառաջ բերած բոլոր մահեմեթականական ձեռնարկներուս կրկին և կրկին կը պատասխանէր ըսելով թէ՝ «Երկիրս ի յաւիտենից հաստատ կը մնայ»։ Այսպէս խօսակցելով հասանք ի պալատան հաւատաքննութեան, անդ ինձ իմաց տուին թէ ընդ հուպ պիտի ներկայանայի ժողովոյն և թէ իմ անձս և դատս պաշտպանելու համար ամեն ինչ պիտի կրնայի խօսել առաջի ժողովոյն։ Հետեւեալ հինգշաբթի օրն մեծ Ասենին ներկայացայ և հոն իմ բոլոր ձեռնարկութիւններս մերթ ընդ մերթ կ'ընդվիժէին իւրեանց բարձրաձայն քրքիջներով, և ինչ որ ինձ կը պատասխանէին այս էր թէ իմ վարդապետութիւնս հակառակ է 'ի Ս. Գիրս պատմեալ Յեսուայ հրաշքին։ Ի զուր կը ջանայի համոզել զանոնք թէ այդ հրաշք պատմեալ էր ժողովրդեան հասկանալի եղած լեզուաւ մը. և թէ Ս. Գրոց մէջ կան նաև այդ տեսակ տրիշ բացատրութիւններ որք յայտնապէս դրուած են ժողովրդային գաղափարաց համաձայն լեզուաւ մը։ Բայց իմ բոլոր փաստերս մոխիկ ընելով իբր պատասխան միայն իրենց ուզածը կը թօթռուէին։» Ապրիլի 30 երկրդ օրն Գալիլեոս Թոսքանայի դեսպանին պալատն ղրկուեցաւ, խնամ պատուէր ընդունելով որ բնաւ անկից դուրս չելնէ։ Յունիսի 22 րդ օրն դարձեալ բերուեցաւ առաջի ատենին լսելու իւր դատավճիռ և այն ուրացութեան խօսք որ պիտի կարդացուէր իր կողմանէ։ Պատկառելի վիկիսոփայն հետեւեալն պիտի ըսեր յուրացութիւն, «Կ'ուրանամ, կանիծեմ, և կարհամարհեմ երկրի չարժման մոլորութիւնն և հերետիկոսութիւնն ևայլն,» և պիտի խոստանար որ այնուհետեւ բան մը չը խօսի և չը գրէ «արեգական աշխարհիս կեդրոնն» լինելուն նկատմամբ։ Այս գործողութիւններէ յետոյ ինքն ևս դատապարտուեցաւ ի բանտարգելութիւն, անորոշ ժամանակի մը համար, և իբր վրկարար պատիժ՝ հրաման ընդունեց որ երեք տարի շաբաթը անգամ մը կրկնէ ապաշխարութեան եօթն սաղմոսներն, Ա. յս էր այն վարձատրութիւն զոր կ'ընդունէր վմարդկութիւն լուսաւորող մեծագոյն հանճարներէն մին։

Կը պատմուի թէ վերը յիշեալ արատասանելէն յետոյ, Գալիլեոս երբ երթալ կանգնեցաւ իւր ծնրադրական դիրքէն, ցայրացած իր դարուս այս տեսակի անիրաւութեան վրայ, տարբը գետինը զարկաւ և ցած ձայնով մը ըսաւ «Եւ սակայն երկիրս կը շարժի». տարակոյս չկայ թէ կը շարժի, և այս է այն միակ պատասխան զոր բնութիւնն ուսանողներն պիտի տան իրենց հալածչայ։ Ի՞նչ կը նշանակէ մարդկանց գաղափարն, երբ բնութիւնն ինք կը խօսի. ինչ արժէք ունին իրենց նախապաշարումներն և իրենց իմաստութիւնն երբ կ'ընդդիմանան անոնք բնութեան օրինաց։ Այժմ

երկրիս չարժուձն և արեգական կեդրոնական դիրքն ոչ ևս հակառակ են Ս. Գրոց, վերջապէս ընդունուած է թէ Ս. Հոգին մարդոց խօսեցաւ անոնց հասկնալի եղած լեզուաւ մը։ Եւ պէտք է գիտնալ թէ Գալիլէոսի դէմ եղած հալածուձն յաւէտ արդիւնք էր այն նախանձու ղոր փոքրոգի մարդիկ ընդհանրապէս կը տածեն երբ հանդիպին մեծահռչակ անձանց։ Գալիլէոսի բանտարգելութիւնն դժնդակ տեսակէն չէր, եւ քիչ առենէն վերջ Պապը արտօնութիւն տուաւ իրեն որ Ֆլորէնսի մօտ գիւղի մը մէջ բնակի, բայց միշտ հսւատաքննութեան տեսչութեան ներքեւ։

Իւր ծերութեան և իւր դժբաղդութեանց մէջ իսկ Գալիլէոս գէռ կը չարունակէր դիտողութիւններ ընել, և անխոնջ ջանիւք կը չարունակէր Լուսնթագի լուսնոց վրայ հետազոտութիւններ ընել. երբ իւր աչաց տեսութիւնն կորսսանելով պարտաւորեցաւ դադրեցնել իւր աշխատութիւններն։ Այս առեն եօթանասուն և չորս տարեկան էր ինքն, և իւր մըտաւոր կարողութիւններն, աչազրկութենէ յետոյ իսկ, գէռ կը մնային կորսվի, և չդադրեցաւ մտածելէ բնութեան վրայ, թէպէտ բնութիւնն ծածկեալ էր յիւր տեսութենէ։ Շրջապատեալ ուշադիր և ակնածու աշակերտներէ և Ֆլորէնսի ամենէն ականաւոր անձերէն, չորս տարի ապրեցաւ կուրութեան վիճակին մէջ, յորմէ յետոյ դանդաղ առնդ մը վերջացուց իւր երկար և փայլուն կեանքը ի հասակի եօթանասուն և ութ ամաց, յամին 1642, այն տարին յորում ծնաւ Նեւտոն։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԵԾԻՆ ԿԻՒՐՈՍԻ

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 70)

Ս. Յղ. Ժամանակաց մէջ կար Լիւդիական կայսերութիւն մը որոյ արեւելեան սահմանագլուխն էր Ալիս գետն։ Սոյն գետին արեւելեան ազգերքը Պարսից և Ասորւոց թագաւորութեան սահմանագլուխն էր։

Մեր այս պատմութեան միջոցին Կրեսոս էր Լիւդիոյ թագաւորն, և մինչդեռ նա գետոյն իւր կողման վրայ զբաղեալ էր իւր փառաց և մեծութեան հոյակապ շինուածոն կառուցանելու, Կիւրոսի կայութեան և ապագայի նկատմամբ մեծամեծ փոփոխութիւնք տեղի ունեցած էին։ Նախ՝ աննենդ և առատասիրտ մանուկ մը, յետոյ նրբամիտ, փառասէր և անյագ մարդ մը եղած էր, և կը պատրաստուէր օրուան հրապարակային կռիւներուն և մաքառմանց մանակցիլ այն անձնասիրական եռանդեամբ, և այլոց երջանկութեան և բարեկեցութեան այն անփութութեամբ որ միշտ փառասիրութեան և իշխանասիրութեան ոգւոյն յատուկ է։

Կիւրոս երբոր դարձաւ ի Պարսկաստան, կորովով և հասակաւ զարգացաւ, և ընդ հուպ իսկ նշանաւոր եղաւ իւր անձնական գեղոյն, իւր դիւթիչ գործոց և այն զանազան գինուորական կատարելութեանց համար զորս ստացած էր ի Մարաստան, և յորս գրեթէ բոլոր իւր հայրենակիցներն կը գերազանցէր։ Որպէս բնական էր այսպիսի իշխանաց մասին, տարապայման ազդեցութիւն ստացաւ բոլոր գինքն շրջապատողներու վրայ։ Քանի որ կը հասնէր ի չափ հա-

սակի, իւր միաք, փոխան զբաղելու խաղերով, որսորդութեամբ և մարմնամարզական զբօսանօք, կ'սկսեր հակիլ պատերազմի ծրագրաց, յաղթանակաց և լայնածաւալ իշխանութեան խորհրդոց։

Միևնոյն ատեն, Աբբակ՝ թէպէտ Ա.ժդահակայ իւր վրայ դրած զարհուրելի պատիժն կրած ատեն՝ վրէժխնդրութեան ղգացում մը չէր յայտնած, սակայն ի ներքուստ անհնարին սրտմտութիւն և ցայրոյթ ղգացած էր, և այժմ տասնևհինգ տարի անցած էր յորմէ հետէ վրիժառութեան գաղտնի խորհուրդները և ծրագրեր կը պահէր իւր մտաց մէջ։ Բոլոր այս միջոցիս Ա.ժդահակայ արքունեաց մէջ մնաց, և առ երեւոյթս նորա բարեկամն էր, թէպէտ ի սրտէ մի ամենագառն և անհաշտ թշնամի։ Շարունակ կ'որոնէր միջոց մը, որով կարող ըլլար յոյս ընել թէ իւր երկարժամանակեայ վրիժառութեան փափաքին պիտի հասնի։ Բնականաբար իւր ակընկալութիւններն Կիւրոսի վրայ հաստատուած էին։ Հաղորդակցութիւն կը պահէր անոր հետ, որքան հնար էր, քանզի Ա.ժդահակ խստիւ կը հսկէր այս երկու երկրաց դործառնութեանց վրայ, կասկածելով միշտ, թէ մի գուցէ դաւ մը կազմուի ընդդէմ իւր կառավարութեան և թագի։ Սակայն Աբբակ աստիճանաւ մը այս խիստ հսկողութենէն խուսափելու հնարք գտած էր։ Շարունակ կը տեղեկագրէր Կիւրոսի Ա.ժդահակայ բռնակալութեանց և յոռի կառավարութեան վրայ։ Կխմացնէր նաև Մարաց իշխանութեան անպաշտպան վիճակը և կը ջանար գրդռել նորա փառասիրութիւն օր մը ժառանգելու Մարաց և Պարսից միացեալ գահն։

Իրօք այն ատեն Պարսկաստան Մարաստանէն անկախ չէր։ Առաւել կամ նուազ Ա.ժդահակայ կառավարութեան հետ կապակցեալ էր, այնպէս որ Կամբիւս Պարսից գլխաւոր իշխանն և Կիւրոսի հայրն, երբեմն թագաւոր և երբեմն Սաթրապ կոչուած է, այս վերջին տիտղոսն հաւասար էր փոխարքայ կամ կուսակալ տիտղոսներուն։ Իւր ճշմարիտ և պատշաճ տիտղոսը ինչ որ ալ եղած ըլլայ՝ Պարսկաստան Մարաստանէն կախում ունէր, և ուստի Կիւրոս Մարաց գահն ստանալու համար ծրագրեր յօրինած ժամանակն՝ ինքզինք չէր նկատեր իրր հեռաւոր աչխարհակալութեան, այլ պարզապէս իրր հայրենասէր մը որ կը ջանար իւր հայրենեաց իշխանութիւնն բարձրացնել։

Աբբակ ևս միևնոյն կերպով կը նայէր խնդրոյն վրայ։ Ա.յսու պատճառաւ զիւր դաւ գործադրելու ջանացած ատեն, որպէս ի Պարսկաստան նոյնպէս և ի Մարաստան կը գործէր։ Անգամ և խորամուխ, այլ խիստ ծածուկ հեռատեսութեամբ սուդգեց թէ որոնք գ.ժդոհ և ապերջանիկ էին ընդ իշխանութեամբ Ա.ժդահակայ, և համակրութիւն ցոյց տալով անոնց ու խրախուսելով զանոնք, նոցա գ.ժդոհութիւն և գրգռումն աւելցուց։ Երբ Ա.ժդահակ իւր բռնակալ իշխանութիւնն ի գործ դնելով աղգեցիկ հպատակի մը կը ջնաւեր, Աբբակ ջնասելոյն փոխարէն կը ջատագովէր, և անոր հետ ի միասին կը դատապարտէր արքային անհանդուրժելի բռնաբարութիւնն, և այսպիս-

եաւ հաստատուն և մնայուն կը դարձէր մարդուն թշնամութիւնը։ Միև նոյն ատեն կաշխատէր կիւրոսի տալանդին, բնաւորութեանց և անոր արդարասէր և ազնիւ ոգւոյն նկատմամբ ամեն տեղեկութիւն ժողովել և Մարաց մէջ տարածել, այնպէս որ այսպիսի միջոցներով Աժդահակայ գերիշխանութիւնը հուսկ ի յոյս ամեն կողմ տկարացաւ և կիւրոսի յիշխանութիւն բարձրանալու ճամբան արագապէս կը պատրաստուէր։

Սակայն բոլոր այս միջոցին Արբակ անձնականապէս մեծ ակնածութիւն և յարգանք ցոյց կուտար առ Աժդահակ, և տարապայման անձնուիրութիւն կը կեղծէր ի պաշտպանութիւն նորա շահուց։ Արքունեաց և բանակին մէջ բարձրաստիճան պաշտօնակալ մ՚էր, և Աժդահակ կատարեալ վստահութիւն ունէր անոր վրայ, համարելով զայն իւր հաւատարմագոյն և ամենահլու ծառայներէն մին, առանց ո և է կասկած մը տածելու անոր իրական նպատակայ վրայ։

Վերջապէս Արբակ խորհեցաւ թէ իւր խորհուրդներն ի գործ դնելու բարեպատեհ առիթն գտած էր։ Այնպիսի ատեն մ՚էր յորում Աժդահակ տեղի եղած էր բռնակալութեան և հարստահարութեան արատակարգ գործքերով, և ժողովրդեան իւր ժողովրդեան ամեն խաւերուն մէջ տարածուած էր։

Արբակ ամենայն զգուշութեամբ իւր շուրջն պանուող դվլաւոր անձանց հաղորդեց զԱժդահակ դահընկէց ընելու և զկիւրոս ի գահ ամբառնալու երկարժամանակեայ խորհուրդներն։ Տեսաւ որ նոքա ևս կողմնակից էին այս խորհրդեան։ Ձամբան այսպէս պատրաստուելով՝ երկարդ գործն էր կիւրոսի դաղանապէս լուր տալու հնար մը գտնել։ Որովհետև պիտի առաջարկէր կիւրոսի որ կարելի եղածին չափ զօրաւոր բանակով մը գայ ի Մարաստան և ապստամբութիւն յարուցանէ ընդդէմ Աժդահակայ էշխանութեան. անշուշտ եթէ յայտնուէր իւր այս առաջարկ իւր պատիժն պիտի լինէր մահ։ Վախնալով թէ մի գուցէ մտանուի, չհամարձակեցաւ յանձնել զայս պատգամ ո և է անձի, ոչ ալ ապահով սեպեց ղրկել նամակ սովորական միջոցներով, քանզի Աժդահակայ լրտեաք կրնային ձեռք ձգել նամակը, և այս կերպիւ բոլոր դաւը երեւան կելնէր։ Վերջապէս յետադայ խիստ արտակարգ կերպը խորհեցաւ ի գործ դնել։

(Շարունակելի)

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

ԱԶՆՈՒԱԹԻՒՆ ՀՈԴՒՈՑ

Հաղամդաի իւր ժամանակի արաբներուն ամենէն ազատամիտն և ամենէն ազնուականն էր. անգամ մը իրեն հարցուեցաւ Թէ ճանչցեր էր երբեք մէկը որ քան զինքն վեհ հոգի մը ունենար։ Նա պատասխանեց Թէ՝ «Օր մը քառասուն ուղտ զոհ ընելէ ետք՝ դուրս ելայ արաբ աւազանեօքս հանգերձ և տեսայ մարդ մը որ վառելու համար բիւր մը չոր խառ ժողուած էր, հարցուցի իրեն Թէ ինչու Հաղամդաիին տունը չէր երեար անոր տուած խնճոյքին մասնակցելու համար, ուր որ ժողովրդեան խուռն բազմութիւն մը կար։» «Նա որ կարող է իւր ձեռաց աշխատութեամբ իւր հացը հայթայթել», պատասխանեց ինձ, «երբեք չուզեր Հաղամդաիին երախտապարտ ըլլալ» — «ահաւասիկ այս մարդը». յարեց Հաղամդաի, «քան զիս վեհ և ազնիւ հոգի մը ունի»։

ՌՈՒԲԻՆ Ս. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Ա. ԶԳԱՅԻՆ

Աբեղեի վերջին թիւերէն միոյն մէջ կը ծանուցուէր թէ՝ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան կողմէ յատակագիծ մը հանել տրուած ըլլալով իբրեւ նախապատրաստութիւն վերաշինութեան այն կարեւոր հաստատութեան, որոյ պէտքը անհրաժեշտ համարուած է, արդէն գործնականի մտած է բանը նախ յիմարանոցէն սկսեալ։ Բերկրութիւն կը պատճառէ ամեն ազգասիրի լսելը թէ՝ բարեպաշտ ոմն իւր ազատ կամքը 5000 ոսկի յատկացուցեր է այդ բարեսիրական նպատակի համար։ Նոյնպէս «իւր օրականովը ապրող Հայ մը» վերոյիշեալ բարի օրինակէն ազդուած իւր խնայողութեանց արդիւնքէն տասն Օսմ. ոսկի խոստացեր է այդ շինութեան գործին։

Ցուսալի է որ բազումք պիտի հետեւին յիշեալ երկու բարեսիրաց այդ բերկրալի օրինակին ի փառս Աստուծոյ եւ ի սփոփանս խղճալեաց որ պատսպարին ի հաստատութեան անդ։

— Աւետ. ժողովրդեան երեսփոխանութիւնն իւր վերջին նիստին մէջ հետեւեալ կարգադրութիւններն ըրաւ.

1. Հինգ անձէ բաղկացեալ առժամանակեայ նոր վարչութիւն մը կարգեց ժողովրդեան ընթացիկ գործերն չաբաթը անգամ մը մէկ տեղ գալով տեսնելու համար։

2. Ուրիշ մասնախումբ մը կարգեց որոյ պաշաօնը պիտի ըլլայ Ազգապետի գործոյն վրայ բանակցիլ ընդ Բ. Դուռն։

3. Երեսփոխանական ժողով պիտի գումարի իւրաքանչիւր ամսոյ առաջին երեքշաբթի օր, այսինքն ամիսն մի անգամ։

— Ազգապետի խնդրոյն վրայ Բ. Դրան հետ բանակցելու կարգուած մասնախումբն ներկայացաւ անցեալ հինգշաբթի օր Ներքին գործոց Նախարար Բարձր. Լահէմ փաշայի։ Նորին վսեմութիւնն խոստացաւ հոգ տանիլ ի մօտոյ տնօրէնութիւն մը ընելու այդ երկար ժամանակէ հետէ առկախ մնացած գործին։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Անգղիոյ պէս մեծ տէրութեան մը ղեկը այսպիսի տագնապալից ժամանակի մէջ յանկարծ ազատական կուսակցութենէն սահմանադրական կուսակցութեան ձեռքն անցնելուն աղագաւ դրէթէ աշխարհ ամենայն ի զննին կեցած՝ կ'ուզէր տեսնել թէ ներկայ կնճռալից քաղաքական կացութեան մէջ ինչ փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենային։ Լորտ Սալիսպըրի՝ որ կոչնակ ունեցաւ նոր նախարարութիւն մը կազմելու եւ գործոց գլուխն անցնելու, պահ մը վարանման վիճակի մէջ տեսնուեցաւ, քանի մի չէր յուսար թէ ներկայ պարագայից մէջ պիտի կարենայ գործածել կառավարութեան ղեկը պահպանողական կուսակցութեան տեսակէտով, եւ իրօք ալ բախեցաւ մեծ դժուարութեանց։ Ազատականք, որք մեծամասնութիւն ունին երեսփոխանութեան մէջ, իրենց աջակցութիւնը զլացան Լորտ Սալիսպըրիի՝ ի մասին ներկայելի օրինական ծրագրոց քուէարկման, այս պատճառաւ մինչեւ իսկ խորհել կու տար չատերուն թէ պահպանողականաց կրած սոյն դժուարութեանց պատճառաւ հաւանական լինի Գ. կլատսդոնի վերատաճնել գնախարարութեան պաշտօն։ Սակայն բաները իւ սկզբան երեւցածին պէս չը մնացին. հետագիրք հետզհետէ հաւաստեցին թէ ծագած դժուարութիւնք հարթուած ըլլալով՝ Լորտ Սալիսպըրի վերջնապէս ստանձնեց գործոց վարչութիւնը, եւ թէ նախարարութիւնն հաստատուած է։

Լորտ Սալիսպըրի որ թէ նախարարապետ թէ արտաքին գործոց պաշտօնեայ է այժմ փոխան Լորտ Ֆիճ Մորիսի, արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդական կարգեց զմր. Բոպերդ Պուրք։

Վիքթորիա թագուհին իբրեւ բացառիկ վարձատրութիւն մը կոմսութեան աստիճան տուաւ Սըր Սթաֆորթ Նորթքոդի որ Լորտ Իսթըլէյ տիտղոսը պիտի կրէ։

Նոյնպէս Թայմզ կը ծանուցանէ թէ Լորտ-Ռոբերտեան ատեղծ պիտի տրուի Սըր Նաթանայէլ Ռոչիլտի, Մր. Խոսւարտ Պէյրինկի եւ Մր. Սամուէլ Մորլիի։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կրթական Նախարարութիւնն որոշած է, օտար երկիրներու մէջ ո եւ է լեզուաւ հրատարակեալ գիրքերն Թուրքիոյ մէջ ի վաճառ հանուելէ առաջ գրաքննութեան ենթարկուին։

Վերոյիշեալ որոշման գործադրութեանն համար յատուկ պաշտօնեայներ կարգուած են, որպէս զի մաքսատունէն անոնց յանձնուի մայրաքաղաքս հասած ամեն նոր գիրք եւ նոքա աչքէ անցունելէ յետոյ պիտի կրնքեն այն հատորներն որք ընդհակառակ բան չեն պարունակեր։ Իսկ հակառակ պարագային տակ պիտի գըրաւուին։

Կրթական նախարարութեան կողմէ յատկացեալ պաշտօնեայք պիտի այցելեն մայրաքաղաքիս ամեն կարգի գրավաճառաց խանութներն դրոշմ չը կրող գրքերն դրաւելու արտօնութեամբ։

— Ֆիլոքսէրա այսինքն Որթատնկին որ Գաղիոյ հարաւային գաւառաց այգիները դրեթէ բոլորովին բնաջինջ ըրած է կըսուի, այժմ նոյն աղէտը կ'սպառնայ Թուրքիոյ այգիներուն եւս։ Սրդէն բաւական ընտաներ գործած է Գատը-գիւղի Գըզըլ Թօրրաք ըսուած կողմերն, սակայն գոհութեամբ կ'իմանանք որ բարեխնամ կառավարութեան կողմէ խոհական միջոցներու ձեռնարկուած է, որպէս զի այդ աղէտի առաջքն առնուի չուտով։ Փորձառու գիտնոց ոմանց կողմանէ կը հաստատուի թէ՝ սոյն ախտի դէմ Սըլֆըր տը fարպօնի գործածութեան անմիջական աղդեցութիւնը վճռական է, իսկ անկէ առաջ ախտացեալ որթերն արմատախիլ ընելով այրել պէտք է։

ԱԶԴ

Բիւրակնի Ա. եւ Բ. տարուան ամբողջ թիւերն ի միասին միահատոր գիրք մը եղած են գեղեցիկ եւ վայելուչ կազմով, եւ կը վաճառուին միայն ի խմբագրատան, կազմի ծախքն զեղչեալ լինելով։

Նոյնպէս աւարտեալ Գ. չրջանի ամբողջ թիւերն մաքուր կազմով։

Նաեւ այսու պատեհութեամբ կը խնդրուի ի գաւառս գտնուող մեր այն բաժանորդներէն եւ գործակալներէն որք տակաւին վճարած կամ յղած չեն իրենց անցեալ չրջանէ մնացեալ պարտքեր, փութալ եւ անյապաղ զայնս ներկայիս հետ մէկտեղ յղել եւ զգուշանալ վնաս հասցնելէ այնպիսի գործոյ մը՝ որ հանրային լուսաւորութեան եւ օգտին ծառայելու նպատակն ունի։

ԱՐՄԷՆԻԱ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼՐԱԳԻՐ

Ազգային, Քաղաքական, Գրական,

Ծառայիկայ Օգոստոս 1 ին (20 յուլիս) չաբաթ օրը պիտի հրատարակուի ՄԱՐՍԷՒԼի մէջ, չաբաթն երկու անգամ։

ԶՈՐԵՐՇԱԲԹԻ եւ ՇԱԲԱԹ օրեր

Տարեկան բաժանորդագինն է 20 ֆրանգ Եւրոպայի համար, 1 Օսմ. ոսկի՝ Թուրքիայի համար եւ 10 րուբլ Թղթադրամ՝ Ռուսիայի համար։ Խմբագրութիւնն ինք կը վճարէ վոստայի ծախքը ամեն տեղի համար։ Վճարումները կանխիկ կը լինին։ Տարեկանը միանուագ վճարելու անկարողներէն դիւրութեան համար կ'ընդունինք նաեւ մաս առ մաս (վեցամսեայ կամ եռամսեայ) կանխիկ վճարումներ, առանց ո եւ է յաւելումի անելու տարեկան բաժանորդագնին վրայ։

Համարատու ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ

ՖԷԼԻՔՍ ԱՆՖԱՆԴԷՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ